

**TÜRKİYE'DE YIĞIN İLETİŞİMİNİN
DEMOKRATİK SİYASAL KÜLTÜR GELİŞİMİNDEKİ
YERİ VE ÖNEMİ (*)**

Prof. Dr. Özer OZANKAYA
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Öğretim Üyesi

I. Yöntem Üzerine Birkaç Söz

Günümüz dünyasında herhangi bir toplumsal sorunun anlaşılabilmesi ve çözüme kavuşturulabilmesi için bilimsel yöntemin geçerlilik ilkelerine uymak başka her zaman olduğundan daha büyük bir zorunluluk kazanmış bulunuyor. Yiğın iletişiminin bir toplumun demokratik gelişimindeki yeri değerlendirilirken de bu özeni göstermek gereklidir. Bu özenin ölçüleri, özetle şöylece sıralanabilir :

- a) Konunun hangi amaçla incelenmekte olduğu daha baştan açıklıkla ortaya konmalıdır.
- b) Konuya ilişkin tüm önemli veriler nesnel biçimde —eksiksiz, artıksız, çarpıtılmadan— çözümlenmeye katılmalıdır.
- c) Kullanılan kavram ve kategorilerin açık tanımlamaları yapılmalıdır.
- d) Hem tarihsel verilere, hem günün verilerine bakılmalı; toplumun ve uluslararası ilişkilerin bütünlüğü düzeyinde etkenlere de, küçük küme ve birimler düzeyindeki etkenlere de yer verilmelidir. Başka deyişle tarihsel (diachronique) ve eş zamanlı (synchronique) çözümlenmeler birbiriyle, makro ve mikro düzeylerdeki çözümlenmeler de birbirleriyle bağdaştırılarak bütünleştirilmelidir.
- e) Gerçekliğin her zaman özgün belirişlerle ortaya çıkan somut durumlar olduğu, bu nedenle uygulamada işe yarar bilgiler elde edebilmek için kuramsal genellemelerin gerekli olduğu, ama yeterli olmadığı gözönünde bulundurulmalıdır.

(*) Bu yazı Mayıs 1980'de Eskişehir Akademisi İletişim Bilimleri Fakültesince düzenlenen I. Yayıncılık Seminerine bildiri olarak sunulmuştur.

Kuşkusuz bilimsel geçerliliğin bu temel gereklerini belirtmek, bunlara uymayı özendirici katkısı bakımından yerindedir. Ama bunları dile getirmek kolay, yerine getirmek ise çok güçtür.

Bu güçlükler içinde toplumumuz bakımından kanımca en başta geleni araştırma eksikliğidir: hem bugüne, hem de geçmişe ilişkin verilerin gereken biçimde ve ölçüde saptanmamış ve saptanmamakta olmasıdır.

Nitekim burada asıl üzerinde duracağım yığın iletişiminin demokratik bir nitelik ve yapı kazanabilmeleri bakımından da zorunlu olan bilimsel araştırmalar, toplumumuzda hemen hiç özendirilmemektedir. Doğa ve uygulayım bilimleri alanı için kurulmuş bulunan TÜBİTAK'ın bir benzerinin bile toplum ve insan bilimleri alanında hâlâ kurulmamış olmasında toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda bilimsel araştırmalara karşı duyulan tutucu, gerici ve/ya da katı doktrinci tepkinin ön sırada payı vardır. II. Dünya Savaşı sonrasında, yani görünüşte tarihin bir alayı imişcesine çok partili düzene geçtikten sonra, gerçekte ise Türkiye'nin yeniden ekonomik bağımlılık durumuyla karşılaşması üzerine güçlenen bu tutucu, gerici ve katı doktrinci tepki, Atatürk Devriminin pek çok temel anlayışı gibi, "yaşamda tek gerçek yol gösterici bilimdir" anlayışını gerçekleştirmeyle de engellemeğe olmuştur.

Gerikalmışlık ve dışa bağımlılığın yol açtığı ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel çarpıklıklar ve gerilikler eşliğinde yığın iletişiminin nasıl etkilendiği üzerinde daha sonra da duracağım. Ancak toplumsal gerçeklerimizin bilimsel araştırmasının yapılmamasında, yine gerikalmışlığa özgü bir aydın hastalığı olan 'kuramsal genellemelerle yetinme' kolaylığının da payı bulunduğunu burada belirtmeliyim.

Yönteme ilişkin bu girişteki düşüncelerimi bir öneri ile bağlamak istiyorum: toplumsal sorunlarımızı geçerli biçimde tanıyıp etkin çözümlere kavuşturabilmemiz için yukarıda özetle belirttiğim ölçülere uygun araştırmalar yaptıracak ve sürekli bilgi birikimi sağlayacak, disiplinlerarası takım çalışmaları içinde işliyen bir "Toplumsal Yapı ve Gelişme Araştırmaları Merkezi" kurulmalı ve gerekli tüm olanaklarla donatılmalıdır. Üniversite ve tüm yüksek eğitim kurumları böyle bir bilimsel merkezin kurulması düşüncesini etkin biçimde koğuşturmalı, kurulduktan sonra da başarısı için tüm katkılarını yapmalıdır. Bu merkezin biriktireceği bilgiler bize her önemli konuyu, örneğin yığın iletişiminin yerini ekonominin, sınıfsal yapının, siyasal yapının, hukukun, genel olarak kültürün, aile

yapısının, eğitim kurumlarının, ideoloji ve inançların, ulaştırma sisteminin, uluslararası ilişkilerin... vb. görelî bütünlüğünün işleyişi içinde görmek ve demokratikleşme amacının ışığında ne gibi politikaların önerilebileceğini saptamak olanağını verecektir.

Bundan yoksun bulunduğumuz için hem toplumsal yaşamımızla ilgili inceleme ve tartışmalar kısır kalmaktadır; hem de yetersiz veriyle sonuç çıkarılmak istenen her durumda olduğu gibi katı ve sığ tutumlardan sakınılamamaktadır. Sonuç, bir yandan küçük küçük kısmi gözlemlerin önemsiz boyutlarını aşmayan, bir yandan yaldızlı söylevlerle duygulara seslenen, bir yandan da kendi somut gerçeklerimiz bilinmediği için aktarma kuram ya da doktrinlere sonradan gelenin gayretkeşliği ve sığılığı ile sarılma biçimini alan görüşler, akımlar, örgütler ... arasında toplumumuzun parçalanıp dağılması olmuştur. Bu arada Türk Devriminin toplumumuzu bağımsızlaştırıcı, özgürleştirici ve çağdaşlaştırıcı özü (esprisi) çevresinde toplumsal dayanışma ve ortak davranış gerçekleştirme potansiyeli de değerlendirilmez olmuştur.

Toplum yaşamımızın böyle geçerli yöntemlerle yeterli biçimde inceleneceği günün gelmesi umudu ve dileğiyle, benim bugün "Türkiye'de Yığın İletişiminin Demokratik Kültürün Gelişimindeki Yeri ve Önemi" üzerine söyleyeceklerimin de bu kısıtlılıkları taşıdığını baştan belirtmek isterim.

II. Amaç ve Kavramlar

İncelemenin amacı yığın iletişiminin demokratik bir ileri toplum gerçekleştirmeğe yapabileceği katkıları belirtmek, bu hedefle çelişen ne gibi öğeleri ve özellikleri bulunduğunu aydınlatmaktır.

A. Demokratik Siyasal Kültür

Bunun için önce demokratik bir siyasal kültürün isterleri üzerindeki düşüncelerimi sunmak yerinde olacaktır :

Bilindiği gibi demokrasi, başka deyişle halkın erk sahibi olup topluma geniş yığınların yararlarına göre biçim ve yön verebilmesi düzeni en geniş anlamında eğitime derinden bağlıdır. Çünkü bunun için geniş yurttaş yığınlarının yaşanan koşullarda toplumsal ortamın niteliklerinin ne olduğunu, nasıl işlediğini, nasıl değiştirilip geliştirilebileceğini bilmesi zorunludur. İçinde yaşadığı toplum gerçeğinin niteliklerini, özelliklerini bilmeyen, güvensizliğin, yoksulluğun, haksızlığın, hastalığın ... nedenlerini bilmiyen insanlar, bunları ön-

lemenin yollarını da bilemezler; böylece kendi kendilerini de yönetemezler. Genel kamu yararını ve toplumun geleceğini güvenceye alabilecek program, kurum ve bireyleri ortaya çıkarıp karar mevkiilerine getiremezler.

Oysa toplumun ne olduğunu, neden böyle olduğunu, daha adil yapılması için nelere gerek bulunduğunu, yurttaşlık sorumluluğunu bilen insanlar demokrasinin ve özgürlüğün en iyi kurucusu ve koruyucusu olurlar. Böyle yurttaşlar demokrasiye götürmek üzere başvurulacak yol ve araçların demokrasi amacına uygun olmasının da güvencesidirler. Toplumda üretimin, bölüşümün anlamını ve nasıl olduğunu; Anayasanın, Anayasa Mahkemesinin, seçimin ve parlamentonun ne olduğunu, ne işe yaradığını; yâsaların ve kurumların son noktası konmuş mükemmel yapıtlar olarak değil, belli dönemlerin insan gereksinimlerini karşılayan yapıtlar olduğunu, yeni koşullarda değişmelerinin doğal olduğunu; kamu yararının ne olduğunu ve değişen koşullar karşısında nasıl yeni tanımlarının yapılması gerektiğini; basın-radyo, tv., sinemanın önemi ve işleyişini, yığınların tek yanlı ve sembolizme dayalı yayınlarla nasıl yanıltılabileceğini... bilmiyen insanlar demokrasiye ve özgürlüğe sahip çıkamazlar. Öyleyse bu evrensel değerler yönündeki ulusal kültür kaynaklarını işleyip değerlendirmek, insanlığı türlü uluslardan oluşan bir güzel mozaik olarak görüp ulusçuluğu başka ulusları aşağılamaksızın bu mozaikin seçkin bir parçası olma ülküsü biçiminde tanımlamak gerekir. Bu yönlerde resmi eğitim kurumlarına baş sırada görev düşmekle birlikte, yığın iletişim sisteminin de büyük çoğunlukla bu değerler çevresinde ortak bir anlayışa sahip bulunmasıyla ancak, özgürlük ve demokrasi işliyebilir. Yığın iletişim araçlarının geniş yığınları bu doğrultuda bilgi, görüş ve tutum sahibi kılmaya büyük katkıları olabileceği açıktır.

Özellikle yetişen kuşakların (yani çocukların ve gençlerin) güven duyguları içinde yetişmeleri gereğini anlatıma kavuşturan ve kendi yayın etkinlikleri ile de bu gereğe uygun davranan iletişim sistemi demokratik düzenin işleyişinin ve geleceğinin de önemli bir güvencesini sağlamış olur. Gerçekten çevresine kuşku ile bakan, toplumdan korkan, her an aldatılabileceği kaygısı içinde olan bireyler kendilerine de güven duyamaz, başkalarında da güven uyandıramazlar. Bunun için dost bir toplum, dost bir çevre içinde yetişmek geleceği temsil eden yeni kuşaklar için temel bir gerekliliktir. Yığın iletişim araçları ekonomisi, hukuku, siyasal erk yapısı, gelenek, görenekleri, eğitimi ... ile dost bir toplumsal çevre oluşturma ve yansıtımda çok önemli bir işlev yerine getirebilirler.

Yine özellikle yeni kuşaklara, genel olarak da yurttaşlara demokratik bir siyasal kültür kazandırmak için yığın iletişim araçları katı görüşlülükten uzak kalmayı öğretmelidir. "Tek bir doğru vardır, o da benim bildiğim doğrudur" diyen bağınaz görüşlü insanların demokrasiyi bilip yaşatması olanaksızdır. Demokratik bir yığın iletişim sistemi alıcılara "Acaba benim bildiğim dışında kalan ve beni doğrulamıyan öğeler yok mudur?" sorusunu sormayı öğretmelidir; katılmadığımız, ama saldırgan olmıyan düşünceleri ve inançları zor yoluyla engellemenin demokrasiyle asla bağdaşmıyan bir tutum olduğunu kavratmalıdır. Çoğunluğun özgürce beliren kararına, kişisel olarak o görüşte olmasak bile saygılı olmak, çoğunluk olarak da azınlıkta kalan görüşlerin anlatım özgürlüğüne saygı göstermek gereğini benimsetmelidir.

B. Yığın İletişim Sürecinin Özellikleri

Yığın iletişimi, özellikle de basın, TV, radyo ve sinema çağımızın ölçeği büyümüş, karar süreçleri merkezleşmiş, bütünleşme gereksinimi çok artmış bulunan toplumlarının zorunlu iletişim sistemidir. Merkezleşen, ölçüleri dev boyutlarına varan bu toplum yapısı içinde yurttaşların yönetime katılması ve karar mevkilerine seçilenleri denetleyebilmesi zorunlu olarak iletişim yoluyla olacaktır. Bireylerin üretici becerilerle, bilimle, sanatla beslenebilmesi de, toplumsal dayanışma gereksiniminin karşılanabilmesi de yığın iletişim araçlarıyla olanaklıdır. Jefferson'a "Hükümeti olan ama gazeteleri olmıyan bir ülkede yaşamaktan ise, hükümeti olmıyan ama gazeteleri olan bir ülkede yaşamayı yeğlerim" dedirten de çağdaş toplumun bu özellikleridir. Basının 4. güç sayılması da çağımız toplumunda yönetimin yeni koşulları üzerine benzer değerlendirmelerin bir anlatımıdır.

Çünkü bu toplum yapısının gereklerinin bir sonucu olarak aynı bildirim (mesaj) aynı zamanda pek çok sayıda insana iletilebilmektedir. Böylece demokratik düzen için gerekli olduğu üzere kamusal iletişim en geniş ortak kullanım olanağına kavuşmaktadır; mesajlar toplumun büyük çoğunluğuna kolayca ulaştırılabilmekte, bireyler için de çok az masrafla bunları edinmek olanağı bulunmaktadır.

Ancak bu özellik yığın iletişim araçlarını yukarıda içeriğini belirttiğim demokratik kültürün isterlerine aykırı bir konuma da sokabilmektedir. Çünkü yığın iletişiminin belirgin bir niteliği tek yönlü oluşudur: bildirimi alanlar, yolhyan kaynağa tepkilerini eşit tar-

tışma koşullarında ulaştıramamaktadırlar. Çağdaş sanayi toplumunun merkezileşmiş büyük ölçekli yapısında küçük ailenin sınırları içinde yalnızlaşan birey dışarıya bakabileceği bir pencereye kesinlikle muhtaçtır; buna karşılık bu pencereyi sağlayan iletişim araçlarının toplumsal ağırlığı, yarı ya da tam tekelci durumu, aynı bildiri yerine göre milyonlarca insanın saygıyla karşılamakta olduğu psikolojisini yaratması ... vb. nedenlerle inandırıcı, kuşku besleme eğilimlerini caydırıcı gücü çok büyüktür.

Öyleyse demokratik bir yapı ve işleyişe kavuşturulabilmesi için yığın iletişim sistemlerinin (basın, TV, radyo, sinema...) üretimi, örgütlenmesi, düzenlenmesi, yapısı ve dağılımı gibi tüm önemli yönleriyle birlikte ele alınması gerekir.

III. Demokratik Düzen Açısından Yığın İletişiminin İşleyişi

“Yığın iletişim araçlarının yukarıda belirtilen demokratik içerik ve yollarla değerlendirildiği bir toplum acaba var mıdır?” sorusunun akla geleceğini sanıyorum. Soru haklı bir sorudur. Her ne kadar basın ve yayın özgürlüğünün görece de olsa işlerliğe ulaştığı kimi toplumlarda örneğin bir Watergate skandalı, bir Lockheed olayı, Şili’de A.B.D.’nin düzenlediği darbe olayı —gerçekleştikten sonra da olsa— önemli ölçüde kamuoyunun bilgisine ve ilerde benzerlerini caydırıcı tepkilere ulaştırılabiliyorsa da, kanımca bütünüyle insanlık böyle bir demokratik düzeni gerek ulusal toplumlar içinde, gerekse uluslararası ilişkiler alanında gerçekleştirmiş olmaktan henüz çok uzak bulunuyor. Atatürk’ün özlediği gibi “insanlığın tümünün gönencinin açlık ve baskının yerini aldığı”, “dünya yurttaşlarının kıskançlık, açgözlülük ve kinden uzak kalacak biçimde eğitildiği” bir düzen ilkesi gerçi Birleşmiş Milletler ve ona bağlı uluslararası kuruluşlarca benimsenmekte ise de, ‘güçlünün haklı sayıldığı bilgisizlik ortamına özgü uygulamalar’ hâlâ toplumların içinde ve aralarındaki insan ilişkilerinde azımsanmıyacak bir yer tutmaktadır.

Yine de gelişmiş Batılı toplumlarla gerikalmış toplumlar arasında yığın iletişiminin bu demokratik işlevlerini yerine getirme (ya da getirememesi) ölçüsü bakımından büyük farklar bulunduğunu görüyoruz. Gelişmiş toplumlarda da yığın iletişiminin demokratik gelişime yapabileceği katkılar önemli ölçülerde kısıtlı bulunmaktadır. Ancak bu toplumlarda ekonomi sanayi ve kente, siyasal kültür katılma, genel olarak kültür de yüksek eğitim düzeyine dayalı olduğu için yığın iletişimi de görece daha özgür içerikli ve yaygın kullanımlı olabilmektedir. Örneğin bu toplumlarda Türkiye’de (12 Eylül önce-

sinde) gördüğümüz türden özgürlük kısıtlamalarına, baskılara, yasa dışı fiili engellemelere (zor yoluyla okutturmak ya da okutturmamak, yazarları öldürmek), radyo-TV tekelini bir partinin propaganda aracı yapmak, yayın içeriğinde bağınazlığı amaçlayarak farklı düşünceleri "millet düşmanlığı", "halk düşmanlığı", "kutsal değerlere aykırı" gibi gerekçelerle saldırı hedefi yapmak vb. tutumlar ve özelliklere rastlanmadığı —başta gelen özelliğin böyle olmadığı— söylenebilir.

Gerikalmişlik koşulları ise dışa bağımlı olmıyan, dengeli dağılımlı bir sanayi, kent, kültür ve sanat toplumu olmayı olanaksız kılan nitelikleriyle çağdaş demokrasinin öbür kurumları gibi yığın iletişimi sisteminin de uyumlu işemesini engelleyici koşullardır. Çünkü gerikalmişlik yapısalıştığı ölçüde toplumun kendi kaynaklarını özerkçe kullanabilme yeteneği azalır; türlü mekanizmalarla toplumun bir ham madde üreticisi ve tüketim malları pazarı olarak kalması, yani gerikalmanın kendikendini sürdüren bir yapıya kavuşması sağlanır. Ekonomi, siyaset, hukuk, eğitim, ulaşım, sağlık, bilim, sanat, spor ... alanlarında olduğu gibi iletişim alanında da bu mekanizmalar işletilir. Çünkü öbür alanlarda bu sömürünün devamlı olabilmesi, içerde anlatım özgürlüğünün elden geldiğince engellenmesini, yozlaştırılmasını, insanlara belli mesajların ya ulaşamaması, ya da insanların onlara karşı gözlerini, kulaklarını, kafalarını kapamaya koşullandırılmasını gerektirir. Bu yolların hepsine başvurulduğunu gördüğümüz gerikalmış toplumlarda iletişimin demokratik katkıları böylece çok cılız kalmaktadır.

Yığın iletişiminin gerek gelişmiş, gerekse gerikalmış toplumlarda demokratik kültür gelişimine katkılarının sınırlı ya da çok zayıf kalmasının ortaklaşa temel bir nedenine de işaret etmek yerinde olacaktır: katılımlı bir toplum düzeni gerçekleştirip işler tutmanın güçlüğü. Gerçekten katılımlı toplum kesinlikle makro düzeyde de planlama yapılarak gerçekleştirilecek bir toplum yaşamıdır. Çelişki şu ki katılma planlamayı gerektirdiği gibi, ondan olumsuz yönde etkilenme tehlikesi de çok büyüktür. Özetle, demokratik planlama söylemesi kolay, gerçekleştirilmesi çok güç bir konudur. En büyük güçlük de genel ve bağlayıcı bir planlama düşüncesinin demokratik yoldan iktidar yapılabilmesindeki güçlüktür. İnsanların bu güçlükler karşısında hâlâ plansız yaşamı özgürlük ilkesine daha uygun buldukları da bir başka olgudur. Bu güçlüklerin eşliğindedir ki yığın iletişim sisteminin demokratik ölçülere de, demokrasinin gelişmesine de ters düşen uygulamaları önlenememekte, baskıcı ve yozlaştırıcı kullanımları kendilerini sürdürebilmektedir.

Gerikalmışlık Durumuna Bir Örnek : Türkiye'de Yiğın İletişiminin Demokratik Süreçteki Yeri

Türkiye'de de tüm türlerini gözlemediğimiz bu antidemokratik kullanımları şöylece belirtebiliriz :

a) Yiğın iletişimi tekelci yapılara ulaşmakta, böylece haber, bilgi ve yorumların (örneğin kimi yazarların) seçiminde, saptanmasında, sunuluşunun düzenlenmesinde ve dağıtımının yapılmasında demokrasi ve özgür kamuoyu oluşumu sürecine aykırı uygulamalara yoğun biçimde yol açılmış olmaktadır.

b) Tekelleşme ile doğru orantılı olarak bireylere demokrasi kültürü, katılma bilinci, güdüsü ve becerileri kazandırmak yerine onları toplumsal-ekonomik-kültürel bağlarından ve yaşadıkları gerçeklerden soyutlayıcı, uyuşturucu, eğlendirme-dinlendirme gerekçesi ardında oyalayıcı, etkisizleştirici ve atomlaştırıcı yayınlara yer verilmektedir. Burada yiğın iletişiminin dinlendirici, eğlendirici, araştırma merakını geliştirici yayınlar yapmayacağını söylemiyorum kuşkusuz. Söz konusu olan, yiğın iletişiminin demokratik işlevlerini engellemek, antidemokratik kullanımlara ortam hazırlamak üzere bu tür yayınları üstelik yozlaştırarak çoğaltmak eğilimidir.

c) Reklamcılığa yoğun biçimde yöneltelen yiğın iletişim sistemleri böylece bir hizmet görüp görmemesine, bir gereksinim giderip gidermediğine bakmaksızın, ne için ve nasıl olursa olsun tüketim eğilimlerini kışkırtmaya dayalı bir ekonomik yapıyı sürdürme görevine koşulmaktadır. Örneğin çoğu da yabancı sermayeye dayalı çiklet, çikolata, jilet, kolonya, sabun reklamları.

Reklamcılık bir yandan da bireylere tükettikleri mala göre olduklarından değişik kişiler olabilecekleri fantazi tasarımını vermekte, onları oyalayıp uyuşturmaktadır. Ayrıca dolaylı etkileme yolu olduğu, etkileri de farketirmeden gerçekleştiği için daha derin ve kalıcı izler bırakmaktadır.

ç) Bağnaz, baskıcı, us ve bilim dışı değer, tutum ve görüşler duygu ve inanç sömürüsü eşliğinde farklı görüşlere karşı hoşgörüsüz bir dünya görüşünü aşılacaktır.

Yiğın iletişiminin bu yolda kullanılmasını daha çok Türkiye ve benzeri geri kalmış toplumlarda görüyoruz. Yeni sömürgeciliğin etki alanına sokulup, Atatürk döneminde amaçlanan kendi kaynaklarını özerkçe kullanarak bağımsız bir demokratik sanayi toplumu olma hedefinden uzaklaştırılan, Türk Devriminin nitelik ve hedefleri de

unutturulan Türkiye'de yanlış durum tanımlamasını kolaylaştırmak, çıkmaz yönlerde güçleri tüketmek, toplumu atomlaştırıp, demokrasi ve bağımsızlık yönünde gerekli dayanışmadan alıkoymak sonucunu doğuran duygu sömürüsüne dayalı şöven, dinci, katı gelenekçi, mezartaş ile övünücü, ya da katı doktriner nitelikli yayınlara yoğun biçimde yer verir olmuşlardır.

Buna karşılık Türk Devriminin bağımsızlaştırıcı, demokratikleştirici, çağdaşlaştırıcı özü, uzun soluklu ilkeleri çevresinde aydınları ve geniş halk yığınlarını elbirliği etmeğe ve demokratik bir kamu oyu oluşturmaya, gençliğin de idealizmini, heyecanını ve gücünü bu yönde seferber etmeğe yönelik herhangi bir yığın iletişimi hemen de görülmez olmuştur.

d) Özellikle TV'nin yığın iletişim sisteminde yer alması üzerine demokratik düzenin bir gereği olan değişik iletişim araçlarının özgürce yayın yapma ve yığınlara ulaşma olanağı kısıtlanmış, çünkü kitap, dergi, gazete, sinema ve tiyatro kanallarının üretimi ve kullanımını azalmıştır; özellikle reklam gelirleri çok azalan sinema ve basın TV'nin bu yarışı nedeniyle daha da çok duygu, inanç, seks sömürüsüne, sansasyona ve sarı gazeteciliğe yönelmiştir. TV'nin kendisi de aşağıda belirteceğim gibi partizanlık eşliğinde bu akımın dışında kalmamıştır.

Okuryazarlığın zaten çok sınırlı olduğu, okuryazar görünenlerin de önemli bölümünün, özellikle köylerdeki ilköğretimin verimsizliği nedeniyle çağdaş toplumun demokratik yurttaşlıkta gerektirdiği biçimde ciddi yazılı metinleri (örneğin bir gazete makalesini) değerlendirebilecek düzeyde bir okuryazarlıktan yoksun buldukları, hele kâğıt fiyatlarındaki yüksek artış sonucu halkın çoğunluğunun kolaylıkla satınalabileceği bir fiyata gazete satmanın olanaksızlaştığı gözönüne alınacak olursa TV ve radyonun Türkiye'de en etkili iletişim araçları olduğu sonucunu rahathkla çıkarabiliriz. Böylece zaten sınırlı olan gazete, dergi, kitap okumayı daha da azaltıcı olan TV'nin genel olarak toplumsal-ekonomik gelişimde olduğu gibi demokratik kültürün gelişiminde de, gelişmiş ülkelerdekinden de daha büyük görevleri bulunduğu ortaya çıkar.

Bu amaçla Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nu özerk ve tarafsız olmak üzere düzenliyen 1961 Anayasasının özerklik ilkesi ne yazık ki korunamamıştır. Tarafsızlık ilkesi de kalıcı bir uygulamaya dönüştürülememiştir. TV ve radyonun toplumun siyasal, ekonomik, kültürel tutum ve beğenilerini etkileme gücünün çok yüksek olduğu

görüldüğü için siyasal değişiklikler TRT yayınlarının içerik ve niteliğini önemli ölçüde değiştirebilmektedir. Her hükümet döneminde TRT yayın amaçlarının nasıl farklılaştığına bakmak bu durumu kanıtlamaya yetecektir.

Bu konuda vurgulamaya değer gördüğüm bir nokta şudur: TRT yayınlarının Anayasa ve Atatürk ilkelerine uygunluğu, uygulamada çoğunlukla yayınların bu ilkelere aykırı düşmemesine bakılarak sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu ilkelerin gerçekleşmesine olumlu katkı niteliğinde yayınlar yapılması yolu ise pek kullanılmaktadır. Bu ilkelere aykırı sayılmasın da ne olursa olsun yayınlanmaktadır.

Bunun yanında TRT yayınlarının Türk halkının eğitim ve sanat düzeyini yükseltme yönünde eğitim ve öğretim kurumlarına gereğince yardımcı olduğu söylenemez kanısındayım.

Özellikle TRT'nin araştırma çalışmalarının çok zayıf kaldığı, toplumumuzun somut gerçeklerini tanımaya, kültür ve sanat değerlerini ortaya çıkarmaya, gereksinimlerini, özlem ve eleştirilerini saptamaya, böylece alıcıların besleyici yankısını (feed-back) almaya dayalı bir yayıncılıktan uzak bulunduğu görülmektedir.

Genellikle basın ve sinema için de benzer gözlemleri yapabileceğimiz kanısındayım.

SONUÇ

Yığın iletişimi sistemindeki anti-demokratik özellikler ve eğilimlerin demokratik yollarla giderilebilmesi, olduğu kadarıyla anlatım özgürlüğü olanaklarını değerlendirebilmeğe bağlıdır. Nasıl Atatürk'ün belirttiği gibi "Basın özgürlüğünden doğan sakıncaları gidermenin en etkin yolu yine basın özgürlüğünün kendisi" ise, demokratik kültürü tüm sayılan elverişsizliklere karşın geliştirebilmenin de en verimli yolu yine her türden anlatım olanaklarına bilinçli olarak ve demokrasi ölçülerine kendimiz de içten bir bağlılık göstererek sahip çıkmak ve onları kullanıp değerlendirmek, demokrasi, bağımsızlık ve gelişme doğrultusunda güçlü bir kamuoyu baskısı ve potansiyeli oluşturacak biçimde geniş yığınları dayanışma içine kazanmaktır. Bunun için de en uygun yol kanımca Atatürkçü dünya, toplum ve insan anlayışını gerçek özü ve uyumlu bütünlüğü içinde, günümüzün koşullarını karşılayacak tutarlı geliştirmeleri de yaparak anlatıma kavuşturmak, demokrasi mücadelesini bu düşünce eksenini çevresinde aydın-halk-geçlik arasında kaynaşma ve toplumsal dayanışma sağlanarak yürütmektir.